

Vem vill bli lärare?

Gymnasiestudenters attityder till läraryrket

KJELL JOHANSSON
CRISTER BJÖRK
ANNA TUOMAS
ANNA ÖQVIST

Luleå tekniska universitet
Institutionen för utbildningsvetenskap
Ht 2006

**RAPPORTER
PEDAGOGIK LÄRANDE**

**Vem vill bli lärare?
Gymnasiestudenters attityder till
läraryrket**

Kjell Johansson
Crister Björk
Anna Tuomas
Anna Öqvist

Johansson, K., Björk, C., Tuomas, A., & Öqvist, A. (2006). *Vem vill bli lärare? Gymnasiestudenters attityder till läraryrket*. Institutionen för utbildningsvetenskap, Luleå tekniska universitet.

Abstrakt

Syftet med studien var i huvudsak att undersöka vilka attityder och uppfattningar om läraryrket som finns bland företrädesvis gymnasiestuderande samt undersöka vilka faktorer de anser styra människors val av yrkesutbildningar. De undersökningsmetoder som användes var frågeformulär och intervjuer till gymnasiestuderande i "Fyrkantenområdet", det vill säga Luleå, Boden, Piteå och Älvsbyn. Vidare intervjuades ett antal nyligen utexaminerade yrkesverksamma lärare samt ett antal officerare på väg att omskola sig till lärare. Slutsatserna av studien är att de gemensamt anser att läraryrket är ett viktigt yrke och för de allra flesta, särskilt bland gymnasiestudenterna, uttrycker att läraren är en viktig person under deras skoltid. De anser också att lönen är en viktig orsak till svårigheterna att rekrytera lärare, och att läraryrket har låg status i förhållande till andra yrken. Vidare är det en samstämmig uppfattning att medias rapportering av skolan är alltför negativ. Det svartmålas för mycket och positiva som trots allt finns får sällan utrymme.

Innehållsförteckning

Abstrakt	
Innehållsförteckning	
Inledning	
Bakgrund	5
Uppfattningar om skolan	6
Skolans framtid	6
Studiens syfte	7
Metod	7
Försökspersoner	7
Instrument	8
Procedur	9
Resultat	9
Enkätsvaren	9
Yrkesvalet och framtiden	9
Attityder till läraryrket	12
Erfarenheter från skoltiden	13
Intervjuer	16
Gymnasieeleverna	16
Yrkesverksamma lärare	18
Officerarers syn på läraryrket	19
Diskussion	22
Resultatdiskussion	22
Reliabilitet och validitet	24
Konklusioner	26
Referenser	27
Bilagor	

Inledning

Den inbördes arbetsfördelningen mellan de personer som står som författare på försättsbladet har varit den att Anna Tuomas och Anna Öquist har stått för själva datainsamlingen, lämnat ut och samlat in svarsenkäterna och genomfört intervjuerna med gymnasiestudenterna. Crister Björk har genomfört och sammanställt intervjuerna med officerarna. Kjell Johansson har ansvarat för enkätens och intervjumallen utformning, sammanställt, bearbetat och analyserat den insamlade datan samt skrivit rapporten i dess helhet.

Bakgrund

Skolan som företeelse och institution är något som berör de flesta människor i vårt samhälle. Skolan kan ses på många olika sätt, och ur många olika perspektiv. Från skolpersonalen ses antagligen skolan först och främst som en arbetsplats, inte minst från de fackliga företrädarna som försöker se på de frågor som uppkommer ur ett strikt fackligt perspektiv för att representera sina medlemmar. Ur ett elevperspektiv kanske skolan ses som något man måste genomföra för att man ska kunna erhålla ett arbete senare i livet.

Föräldrar ser skolan ur sina barns perspektiv, i centrum är att ens egna barn får bästa möjliga skolgång med bra lärare och goda resurser i övrigt. För beslutsfattare på lokal och central nivå ses skolan i första hand som det viktigaste instrument man tillfogar över för att dana goda och demokratiska samhällsmedborgare. En historisk jämförelse visar att fostran av samhällsmedborgare har tyngst vikt i de två senaste läroplanerna för grundskolan, läroplan för grundskolan, 1980 (lgr 80) samt läroplan för det obligatoriska skolväsendet 1994, (lpo 94), (Utbildningsdepartementet, 1980; 1994)

Ibland kan det uppstå krockar mellan de olika intressena som finns i de olika perspektiven att se på skolan. Vid en arbetsmarknadskonflikt kan lärare tvingas att strikt agera som facklig medlem utan att ta hänsyn till om tredje person drabbas. Konflikter som har sin grund i olika intressen kan uppstå på en mängd olika plan, exempelvis mellan föräldrar och lärare, mellan beslutsfattare och föräldrar, mellan elever och beslutsfattare, och så vidare.

Skolan är därför något som berör i princip alla människor. Nästan alla människor har ett intresse av att skolan som samhällelig institution fungerar på ett tillfredsställande vis. Inte bara för de som dagligen finns i skolan eller tar beslut om skolans verksamhet, utan också för övriga intressenter som föräldrar, anhöriga och allmänhet. De många funktionerna en skola kan ha gör ju också skolan nära nog unik som arbetsplats, troligtvis har ingen arbetsplats så många olika intressenter som skolan. Det finns också nästan alltid åsikter om skolan, mer eller mindre träffsäkra men de flesta har åsikter åt något håll. Få arbetsplatser i vårt land, om ens någon, har så många olika tyckare om verksamheten.

Uppfattningar om skolan

Enligt skolverkets regelbundet förekommande attitydundersökningar om skolan framkommer en något iögonfallande slutsats, nämligen att svenskar i ett nordiskt perspektiv uttrycker det lägsta förtroendet för skolan som institution och generellt uttrycker mest kritik mot skolan (Skolverket, 2000). Förvisso är förtroendet för skolan större än för de flesta andra samhällsinstitutioner i Sverige, men i det nordiska perspektivet är det knappast tillfredsställande att svenskar är mest missnöjda med sin skola.

I sammanhanget bör också nämnas att Sverige i likhet med sina nordiska grannar i flera internationella jämförande studier ofta visar goda resultat och placerar sig på framträdande platser vad avser elevernas kunskaper i exempelvis läsförståelse, geografi och engelska (bl. a. ESO, 2000:23).

Generellt kan också sägas att ju närmare man befinner sig skolverksamheten desto högre förtroende för skolan tycks man ha. De som har direkta personliga erfarenheter visar sig genomgående ha större förtroende för skolan än dem som är utlämnade till andrahandsinformation. Nedan följer i punktform en sammanfattning av några av de slutsatser som framkommer i Skolverkets senaste attityd undersökning:

- Lärare uttrycker missnöje med skolpolitiker i allmänhet, och i synnerhet med skolpolitiker på lokal nivå.
- Många lärare är skeptiska till skolledningens pedagogiska ledarskap, dock anser det att friutrymmet för att pröva nya arbetssätt har ökat jämfört med tidigare.
- Föräldrarna uppger att de har stort förtroende för lärarkåren, mindre för rektorer och ännu mindre för skolpolitiker. (Skolverket, 2000)

En opinionsundersökning av Sifo visade att de viktigaste frågorna inför nästa riksdagsval var sjukvård, äldreomsorg och skola totalt för samtliga tillfrågade. En åldersindelning visade att den viktigaste frågan för åldersgrupperna 15-29 och 30-49 år var skolan (Sifo, 1998).

En nyligen genomförd undersökning som syftade att ta fram valets tio viktigaste frågor bland gymnasieungdomar visade att den allra viktigaste frågan var att satsa mer ekonomiska resurser på skolan, för att få mer lärare och bättre arbetsmiljö (Sifo, 2002).

Skolans framtid

Skolans unika ställning i vårt samhälle innebär också att den skärskådas mer än de flesta arbetsplatser i vårt samhälle. Under de senaste decennierna har medias rapporteringar av skolan alltmer kommit att handla om hur dåligt skolan fungerar. Den ena larmrapporten avlöser den andra: barnen lär sig inte läsa och skriva, barnen mobbas, lärare misshandlas, skolbyggnader förfaller, lärare flyr skolan.

Under större delen av nittioalet har det blivit allt svårare att rekrytera skolpersonal, något som även märks i rekryteringen av studerande till lärarutbildningarna. Luleå tekniska universitet har i princip ända sedan grundskollärodbildningen för tidigare- och senarelärare (1-7 och 4-9) startade, det vill säga i slutet av 1980-talet, inte kunnat fylla alla platser som funnits till förfogande för grundskollärare med inriktning mot

matematik och naturvetenskap. Det är främst inom dessa inriktningar som det funnits vakanta platser, men även grundskollärare med inriktning mot svenska och annat språk har det varit svårt att rekrytera studerande. Situationen är liknande för övriga lärarutbildningar i landet, det vill säga svårt att rekrytera studenter, och framför allt svårt inom de naturvetenskapliga och de språkliga inriktningarna.

Studiens syfte

Syftet med föreliggande studie är att undersöka vilka attityder till läraryrket som finns hos presumtiva lärarstuderande, företrädesvis gymnasieungdomar. Underliggande syften är vidare att

- undersöka gymnasieungdomarnas uppfattningar om lärarutbildningarna
- undersöka varför det är problem att rekrytera studerande till lärarutbildningarna
- undersöka vilka faktorer som styr människors val av yrkesutbildning
- försöka ge en beskrivning av ett antal nyutexaminerade lärares uppfattningar och erfarenheter om läraryrket

Metod

Försökspersoner

Totalt utgjordes försökspersonerna av drygt 527 gymnasieelever i fyrkantens kommuner, fyra nyligen utexaminerade lärare samt fem militärer som avser att skola om sig till lärare. Samtliga gymnasieelever var studerande i tredje årskurserna i natur-, samhälls-, barn och fritids-, handels- och omvårdnadsprogrammen. Tabellen nedan visar fördelningen avseende kommuner, kön och gymnasieprogram.

Tabell 1. Gymnasieeleverna fördelade i kommuner och program.

Gymn. progr.	Luleå		Piteå		Boden		Älvsbyn		Totalt	
	Kv.	Man	Kv.	Man	Kv.	Man	Kv.	Man	Kv.	Man
Natur	59	44	12	15	15	24	6	8	92	91
Samh	47	22	53	11	29	29	19	4	148	66
Barn-Fr	20	6	9	3	4	2	6	4	39	15
Handel	4	7	7	14	0	0	0	0	11	21
Omv.	0	0	28	5	7	4	0	0	35	9
Totalt	130	79	109	48	55	59	31	16	325	202

Urvalet av gymnasie-studerande har grundats på att i första hand fråga de som läser sista året i de så kallade studieförberedande programmen, det vill säga naturvetenskapliga och samhällsprogrammet. Utöver dessa har även tillfrågats studerande i andra program där det kan tänkas troligt att det finns elever som med funderingar på läraryrket. Utgångspunkten i urvalet har inte varit att få med alla elever från de aktuella

programmen, däremot var utgångspunkten att få svar från minst en studiegrupp per kommun ur de studieförberedande programmen. Beträffande valet av vilken studiegrupp som har utsetts har det valet skett slumpmässigt.

Av tabellen framgår att det totalt i studien ingår 325 kvinnliga och 202 manliga gymnasieelever. Beträffande de övriga informanterna var tre av fyra nyexaminerade lärare kvinnor och samtliga militärer var män. Totalt ingick 657 gymnasieelever fördelade på fem program och 28 studiegrupper i undersökningen, av dessa svarade alltså 527 på enkäterna, vilket betyder att bortfallet var 130 elever eller knappt 20 %. Anledningen till bortfallen var att dessa studenter av olika anledningar, exempelvis sjukdom, inte fanns på skolan vid den tidpunkten då de besöktes av oss.

Instrument

De instrument som har använts är dels ett frågeformulär som besvarats av gymnasiestudenterna samt bandspelare för att spela in intervjuerna. Enkäten, se bilaga 1, innehåller arton frågor fördelade under fyra dimensioner vilka utgörs av följande rubriker:

- Bakgrund (frågorna 1 - 3)
- Yrkesvalet (frågorna 4 - 7)
- Attityder om läraryrket (frågorna 8 - 13)
- Övriga frågor (frågorna 14 - 18)

Frågorna under dimensionen Bakgrund avsåg de svarandes ålder, gymnasieprogram samt kön. Under rubriken Yrkesvalet syftade frågorna till att undersöka de svarandes åsikter om vilka faktorer som är avgörande när man ska välja yrke samt vilka yrken som anses som framtidsyrken. Inom dimensionen attityder om läraryrket består frågorna av påståenden som syftade till att undersöka de svarandes inställning till läraryrket samt huruvida de själva skulle kunna tänka sig att bli lärare. Svaren på påståendena mättes i sju gradiga skattningsskalor av likertyp med extrempunkterna Avvisar helt och Instämmer helt. Frågorna i den sista dimensionen "Övriga frågor" hade karaktären av öppna frågor och avsåg att ge de svarande möjlighet att uttrycka sina personliga erfarenheter av din skolgång och de lärare de mött.

Vissa av påståendena i enkäten är så kallade inverterade påståenden vilket innebär att om den besvarande har en positiv uppfattning om det som påstås så ska densamme avvisa påståendet.

Procedur

Datainsamlingen skedde från och med november till och med februari under samma läsår. Rektorer kontaktades på gymnasieskolorna för att bestämma lämpliga tidpunkter när eleverna kunde besvara enkäterna. Beträffande enkäterna delades dessa i samtliga fall ut till eleverna av undersökningsledarna som stannade kvar under den tid det tog för eleverna att besvara enkäterna och samlade in de besvarade enkäterna. I samband med att enkäterna besvarades informerades eleverna om att några ur vardera gruppen skulle komma att kallas till intervjuer, så kallade gruppintervjuer med cirka fem elever.

Deltagande i intervjuerna var frivilligt och den som absolut inte ville bli intervjuad blev inte heller kallad. Urvalsprinciperna till intervjuerna var att intervjugrupperna i möjligaste mån skulle bestå av minst två från vardera könet. Vidare bestod intervjugrupperna av elever ur samma klass.

Intervjuerna av de verksamma lärarna och militärerna gjordes enskilt. Samtliga intervjuer, såväl med gymnasieeleverna som de verksamma lärarna och militärerna spelades in på band och efteråt gjordes utskrifter av de inspelade intervjuerna.

Resultat

Resultatpresentationen indelas i två huvudavdelningar, först presenteras svarssammansättningarna utifrån enkätsvaren, därefter presenteras sammansättningar och bearbetningar av intervjuerna. Slutligen följer en sammanfattning av resultaten.

Enkätsvar

Frågorna och påståendena i enkäten är indelade i fyra dimensioner med varsin huvudrubrik, se bilaga 1. I resultatredovisningen nedan presenteras svaren på frågorna under de olika avsnitten yrkesvalet, attityder till läraryrket samt de så kallade övriga frågorna. Först presenteras svaren på frågorna som behandlar de svarandes tankar om yrkesval och statusyrken. Därefter presenteras svaren på frågorna som behandlar de svarandes uppfattningar om läraryrket specifikt. Avslutningsvis presenteras svaren på de avslutande öppna frågorna som avsåg att ge de svarande möjligheter att beskriva vilka erfarenheter, positiva som negativa de har och har haft, avseende deras skoltid och de lärare de har mött.

Yrkesvalet och framtidsyrken

Under rubriken Yrkesvalet och framtiden presenteras resultatet under de tre olika rubrikerna: faktorer som styr yrkesvalet, statusfaktorer och framtidsyrken.

Faktorer som styr yrkesvalet

Tabell 2 visar vilka faktorer som de svarande anser styra valet av yrke. Noteras bör att ju lägre medelvärde desto viktigare anses faktorn vara för yrkesvalet. Uppenbarligen anses lönen vara den mest betydelsefulla faktorn, med totala medelvärdet 2,7, tätt följd av arbetsvillkor med 2,8 i totalt medelvärde. Lönen är också den faktorn som totalt sett visar minst spridning med standardavvikelsen 1,2. Status, intresse och kompisar är de lägst rangordnade faktorerna totalt sett, det vill säga har de högsta medelvärdena, 4,8, 4,6 respektive 4,4 i medelvärden. Överlag är det ganska låga spridningsvärden, med undantag för faktorn intresse vars totala standardavvikelse visar på 2,2.

Tabell 2. De svarandes rangordningar avseende sju givna faktorer som anses styrande för yrkesvalet.

Faktorer	Totalt (n=527)		Män (n=202)		Kvinnor (n=325)		p-värde t-test
	M	s	M	s	M	s	
Kompisar*	4,4	1,7	3,8	1,7	4,8	2,3	0,0001
Status*	4,8	1,4	4,5	1,5	5,1	1,3	0,0001
Lön*	2,7	1,2	2,6	1,2	2,8	1,2	0,0468
Arbetsvillkor*	2,8	1,6	3,2	1,7	2,6	1,6	0,0001
Arbetstider	3,9	1,4	3,9	1,4	3,8	1,4	0,5870
Utveckling*	3,7	1,7	4,1	1,7	3,4	1,7	0,0001
Intresse	4,6	2,,2	4,8	2,1	4,5	2,3	0,1400

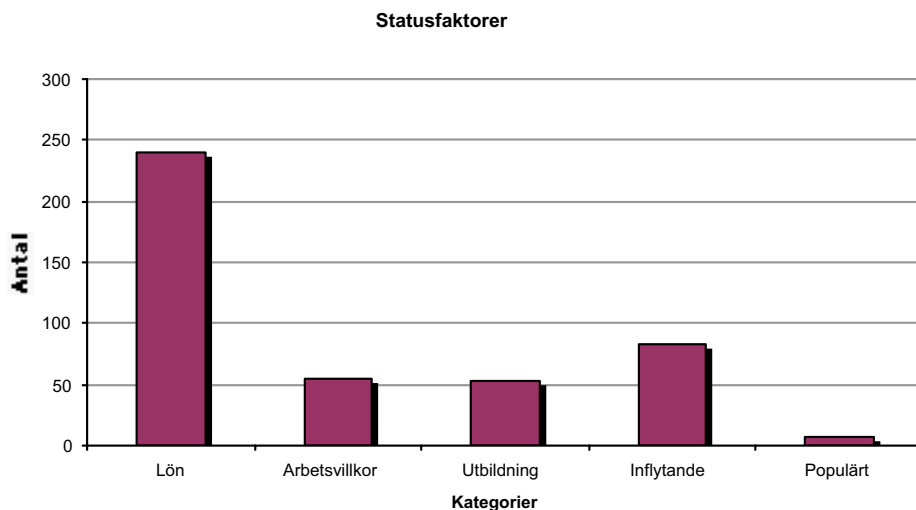
* Anger huruvida det föreligger signifikanta differenser mellan könen vid beräkning med t-test.

Beträffande eventuella differenser mellan könen avseende hur de rangordnat de olika faktorerna, visar värdena i tabellen att på stora differenser i vissa av faktorerna. De största differenserna visar rangordningarna av faktorerna Kompisar, Status, Arbetsvillkor och Utveckling, som av männen erhållit medelvärdena 3,8, 4,5, 3,2 och 4,1, samt av kvinnorna 4,8, 5,1, 2,6 och 3,4. Värden till samtliga dessa fyra faktorer visar vid beräkning med t-test att det föreligger signifikanta differenser mellan könen. Av spalten längst till höger i tabell 2 framgår också att p-värdena i samtliga dessa fall är 0,0001, vilket alltså innebär en statistiskt säkerställd differens på hela 99,99%. Signifikant differens mellan könen är det också avseende rangordningen av lörens betydelse för yrkesvalet, vid beräkning med t-test erhöles följande värden [$t(521)=2,0$; $p<0,05$].

Riktningarna avseende de signifikanta medelvärdesdifferenserna varierar. Faktorerna kompisar, status och lön har männen rangordnat högre än kvinnorna, och faktorerna arbetsvillkor och utveckling har kvinnorna rangordnat högre.

Statusfaktorer

Avseende deltagarnas uppfattningar om vad som kan tänkas inverka på ett yrkes status, har svaren sorterats in i fem kategorier, vilka presenteras i stapelform i figur 1. Kategorierna är: lönen, arbetsvillkoren, den utbildning som är nödvändig för yrket, inflytande i samhället, samt hur populärt yrket anses vara. Staplarna visar att lönen anses vara det som i särklass har störst påverkan vad avser ett yrkes status. Mer än hälften, 240 av 438, har ansett så. Yrkets inflytande i samhället anses också vara en viktig faktor, vilket 83 personer har angett. Arbetsvillkor och yrkets utbildning har drygt 50 personer vardera angett som mest betydelsefulla och endast sju personer har angett yrkets popularitet som det viktigaste.

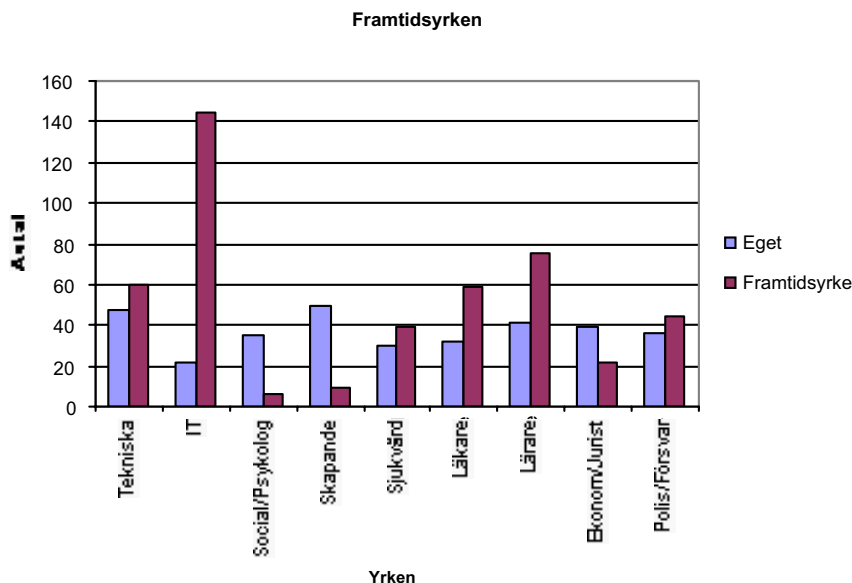
Figur 1. Deltagarnas svar på vad de anser påverkar ett yrkes status.

Framtidsyrken

Figur 2 visar gymnasieelevernas svar på vilka yrken som de anser vara framtidsyrken, samt vilket yrke de själva helst skulle vilja ha. Staplarna i figuren är sammanställningar av svaren, varav de vanligast förekommande yrken tagits med i figuren. Eftersom frågan var en öppen fråga finns det i svaren fler yrken än dem som presenteras i figuren. Av utrymmesskäl har till att börja med yrken med låg svarsfrekvens, under 20 i någon av frågorna som utgör innehållet i staplarna, sammanförts med närliggande yrken. Vidare har endast de yrken eller yrkesgrupper som i någon av staplarna uppnår minst 20 i antal svarande tagits med. Av dem som saknas i figuren kan nämnas exempelvis journalist, forskare, egen företagare och serviceyrken.

Av staplarnas utseende råder det ingen som helst tvekan om att framtidsyrket framför alla andra anses vara att arbeta inom IT-branschen. Drygt 140 av de svarande anser det vara framtidsyrket, däremot är det endast strax över 20 personer som uppger det som sitt eget drömyrke. Lärare och tekniska yrken anses också vara framtidsyrken, nästan 80 personer har angett lärare som framtidsyrke och 60 har angett tekniska yrken.

Anledningen till att staplarna ”läkare” och ”sjukvårdsyrken” har uppdelats i separata staplar är att yrkeskategorin läkare fick så pass många svar, 60 personer angav specifikt det yrket som ett framtidsyrke. Stapeln sjukvårdsyrken utgörs däremot av flera yrken, företrädesvis utgörs svaren av de specifika yrkeskategorierna sjukgymnast och sjuksköterska samt den mer allmänna beteckningen ”sjukvården”.

Figur 2. Deltagarnas svar på vilka yrken som är framtidsyrken samt vilka yrken de själva skulle vilja ha.

De parvisa staplarna för varje yrkesgrupp visar på tämligen stora skillnader för vad som anses vara framtidsyrken och vad som anses vara egna drömyrket. Yrkeskategorin IT har den absolut största differensen mellan vad som anses som framtidsyrke och vilket det egna drömyrket är. Stora skillnader är det också inom grupperna lärare, läkare, socialarbetare/psykolog och skapande yrken. Beträffande läkare och lärare är det fler som anser dessa vara framtidsyrken än som anger det som eget drömyrke, 75 personer anser läraryrket vara ett framtidsyrke medan 41 personer anger lärare som det yrke de helst skulle vilja ha.

För yrkesgrupperna ”skapande” och ”socialarbetare/psykolog” är skillnaderna omvända, det vill säga fler anger yrkena som något de helst skulle vilja bli, än de som anser det vara ett framtidsyrke. Beträffande yrkeskategorin skapande är det endast nio personer som anser det vara ett framtidsyrke men 51 skulle gärna vilja bli något inom den kategorin. För socialarbetare/psykolog är siffrorna åtta mot 35.

Attityder till läraryrket

Värdena i tabell 3 visar deltagarnas skattningar på påståendena som behandlar attityderna till läraryrket. Noteras bör att de presenteras i en något annorlunda ordning i tabellen jämfört med den ordning de presenterades i enkäten, se bilaga 1. Anledningen är att de i tabellen ordnats utifrån meningsinnehållet i påståendet. Påståendena a-d syftar till att få de svarande att ta ställning till läraryrket som sådant i någon slags objektiv och allmän mening, medan påståendena e och f syftar till att de svarande tar ställning utifrån att de sätter in sig själva i läraryrket.

Tabell 3. Gymnasieelevernas skattningar till påståendena beträffande attityder till läraryrket.

Påståenden	Totalt (n=527)*		Män (n=202)*		Kvinnor (n=325)*	
	M	s	M	s	M	s
a) Läraryrket bra	4,4	1,5	4,3	1,6	4,4	1,5
b) Lärare låg status	4,8	1,5	4,8	1,5	4,8	1,4
c) Arbetsvillkor bra	3,5	1,5	3,7	1,5	3,5	1,4
d) Löner för höga	2,5	1,3	2,5	1,5	2,4	1,2
e) Jag lärare	3,1	2,0	3,1	1,9	3,1	2,0
f) Jag lärarutbildning	2,1	1,8	2,0	1,7	2,2	1,7

* Antalet svarande varierar på de olika frågorna mellan 508 och 527, för respektive kön varierar männen från 194 till 202 och kvinnor från 314 till 325.

Av värdena i tabell 3 framgår att det inte i något av påståendena finns några differenser mellan könen, tvärtom är det genomgående en jämn fördelning. Där skillnaden är som störst är medelvärdesskillnaderna 0,2 enheter. Likaså är det små skillnader mellan könen avseende spridningsvärdena. Eftersom det inte föreligger några differenser mellan könen kommenteras nedan endast de totala skattningsvärdena.

Påståendet att läraryrket i stort sett är ett bra yrke får ett visst medhåll av de svarande, 4,4 i medelvärde innebär att de skattat något över det mittersta värdet. Påståendet att lärare har låg status i samhället får ett ännu tydligare medhåll medan däremot påståendet att lärarnas arbetsvillkor är bra får en nekande svarsbild med 3,5 i medelvärde. Det mest samstämmiga svaret, det vill säga det svar som har lägst spridning, är skattningarna på påståendet att lärarnas löner är för höga, medelvärdet 2,5 och standardavvikelsen endast 1,3.

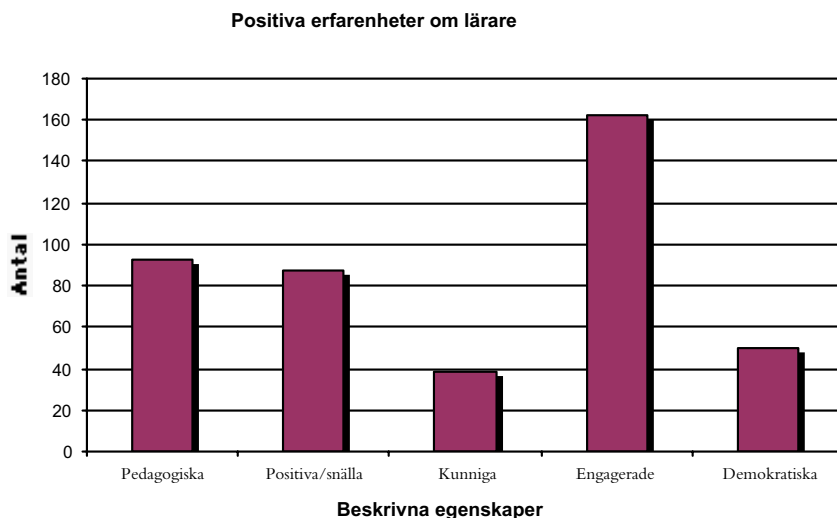
Den mest negativa hållningen visar de svarande i skattningarna till påståendet att de själva kan tänka sig att söka till lärarutbildning efter gymnasiet. Detta påstående avvisas kraftigt, medelvärdet är 2,1 och standardavvikelsen 1,8. Inte fullt så negativ hållning visar skattningarna på påståendet att de själva kan tänka sig att bli lärare, här är medelvärdet 3,1.

Erfarenheter från skoltiden

Under rubriken Erfarenheter från skoltiden presenteras resultaten indelade i Uppfattningar om lärares egenskaper och Erfarenheter från sin skolgång.

Uppfattningar om lärares egenskaper

Figur 3 visar gymnasieelevernas uppfattningar om vilka positiva egenskaper de ansåg att lärare bör ha. Svaren de angett har sorterats in i fem olika kategorier, pedagogiska, positiva, kunniga, engagerade och demokratiska. Den i särklass viktigaste egenskapen enligt eleverna, som hela 151 personer angett, är att läraren engagerar sig i vad eleverna gör och visar att han eller hon verkligen bryr sig om eleverna.

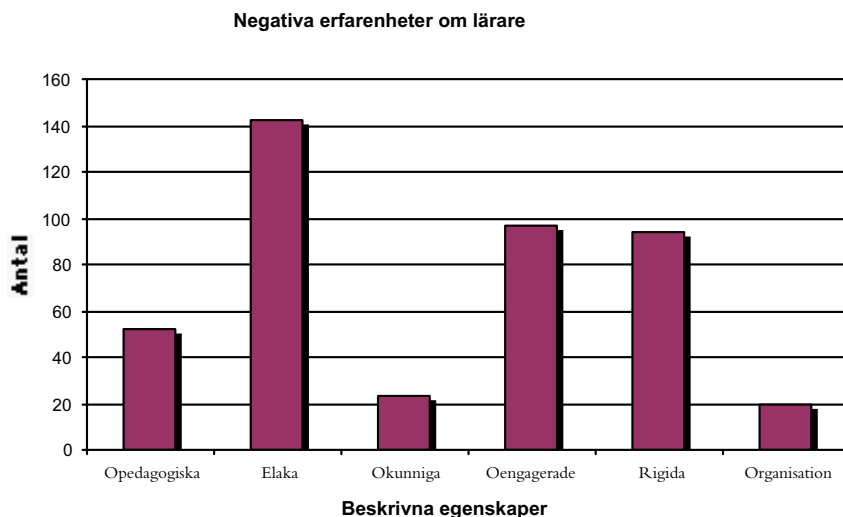
Figur 3. Gymnasieelevernas uppfattningar om vilka positiva egenskaper lärare bör ha.

Andra viktiga egenskaper anses vara att läraren är pedagogisk, det vill säga är bra på att lära ut, organisera lektioner och kan hålla en bra nivå i förhållande till elevernas kunskaper och tidigare erfarenheter. Att vara positiv och snäll ansågs också som en viktig egenskap. Totalt har 93 personer angett svar som sorterats till kategorin pedagogisk och 87 har angett svar inom kategorin positiv/snäll.

Av staplarna i figur 3 framgår vidare att den egenskap som ansågs som minst viktig var att läraren är kunnig, med kunnig avses här goda ämneskunskaper, 40 personer har ansett den egenskapen som viktig.

Staplarna i figur 4 på nästa sida visar gymnasieelevernas svar på vilka negativa egenskaper de mött hos sina lärare. Liksom ovan har svaren även här sorterats in i kategorier, i detta fallet sex till antalet: opedagogiska, elaka, okunniga, oengagerade, rigida, samt organisationen. Den sista kategorin, som 20 personer har angett, är sådana svar som anger att felet egentligen ligger utanför de personer som är inblandade i skolan, istället är det själva samhällssystemet eller hur skolan är organiserad som gör att det är svårt att skapa rimliga förutsättningar för att därigenom uppnå en god tillvaro i skolan.

Den sämsta egenskapen en lärare kan ha enligt eleverna är att vara elak, till vilken kategori även tillförts svar som att vara exempelvis orättvis och odemokratisk. Totalt har 142 personer angett svar som sorterats till kategorin Elak. Noterbart är att endast 22 personer angav okunnighet som en dålig egenskap hos lärare.

Figur 4. Gymnasieelevers uppfattningar om negativa egenskaper hos lärare de mött under sin skoltid.

Andra dåliga egenskaper som framgår av staplarna i figur 4 är att vara oengagerad och rigid, till den senare kategorin har även tillförts egenskaper som att vara prov- och ämnesfixerad. Totalt har 97 personer angett svar som sorterats till kategorin oengagerad och 94 till kategorin rigid.

Erfarenheter från sin skolgång

Sammanställningen i tabell 4 visar elevernas svar på frågorna om vilka erfarenheter, positiva som negativa, de anser sig ha från sin skolgång. Svaren har sorterats i tre kategorier, svar som avser faktorer under lektioner, svar som avser faktorer i organisationen och svar som avser faktorer att hänföras till relationer.

Tabell 4. Gymnasieelevernas svar angående vilka positiva och negativa erfarenheter de har från sin tidigare och nuvarande skolgång.

Erfarenheter	Lektioner	Organisation	Relationer
Exempel på positiva erfarenheter	Mindre allvar förr Bra lärare Självständigt Har lärt mig (249)	Skolmiljö Skolmaten (5)	Kompisar Händelser Andra vuxna (124)
Exempel på negativa erfarenheter	Stress Dåliga lärare Tråkigt Betygfixerat (265)	Stökigt Dålig mat Skolbyggnader Systemfel (60)	Händelser Mobbning Få kompisar (38)

Av tabellen ovan framgår att de flesta svaren har sorterats till kategorin lektioner, såväl positiva erfarenheter som negativa, mer än hälften av svaren har sorterats till den kategorin. Det är också inom den kategorin som det mest förekommande enskilda svaret avseende positiva erfarenheter återfinns, det vill säga ”bra lärare” vilket 122 personer har svarat. Ett annat vanligt förekommande svar är att de lärt sig något under sin skoltid, vilket 83 personer har svarat.

Bland de negativa erfarenheterna under kategorin lektioner finns också ”dåliga lärare” angett, hela 160 personer anser att dåliga lärare är en av de mest negativa erfarenheterna de haft eller har under sin skolgång. Ett annat vanligt förekommande svar bland de negativa erfarenheterna är att de upplever en stress i sin nuvarande situation.

Kategorin Organisation har endast fem positiva svar och 60 negativa. Här finns egentligen inte något enskilt svar som utmärker sig särskilt i förhållande till de andra, svaren är tämligen jämnt fördelade. Den minst förekommande avseende negativa erfarenheter är dålig mat, vilket nio har angett och den mest förekommande är systemfel med 23 svarande. Exempel på svar som här betecknats som systemfel är exempelvis schemaläggning vilket är ett lokalt fenomen, men det avses även sådana svar som pekar på en snål resurstilldelning från statsmakterna vilket enligt de svarande leder till en närmast omöjlig uppgift för de som arbetar inom skolan att upprätthålla kvaliteten.

Kategorin Relationer har omvänd svarsbild jämfört med föregående kategori. Här finns 124 positiva svar och 38 negativa. Det vanligaste svaret inom denna kategori är att kompisar anses ha varit en positiv erfarenhet, vilket angetts av 101 personer. Just det svaret är också det näst vanligaste svaret avseende de positiva erfarenheterna sett över alla kategorier.

Intervjuer

Intervjuerna presenteras nedan i tre delar, först presenteras sammanställningar av de intervjuer som utfördes med gymnasieeleverna, därefter presenteras sammanställningarna av intervjuerna med verksamma lärare och slutligen presenteras intervjuerna med de tidigare yrkesverksamma som med hjälp av avgångsvederlag omskolar sig till lärare. Den sistnämnda kategorin utgörs främst av övertaliga officerare.

Gymnasieeleverna

Presentationen av intervjuerna med gymnasieeleverna har delats in i fyra områden som även utgör underrubriker nedan. Dessa områden är status och framtidsyrken, uppfattningar om lärare, uppfattningar om läraryrket samt uppfattningar om lärarutbildningen.

Status och framtidsyrken

Beträffande elevernas uppfattningar om olika yrkens status och eventuella framtidsyrken så fanns en enhetlig uppfattning om att det är löneläget som har direkt avgörande betydelse vad avser ett yrkes status. Det framkom också andra faktorer av betydelse, exempelvis att medias roll är viktig. Hur ett visst yrke och dess yrkesutövare framställs inom media ansågs ha avgörande betydelse.

Med media avses inte bara journalistiska rapporter i tidningar såväl som radio och tv, utan också dramatiseringar inom främst tv, exempelvis framställs ofta läkaryrket som glamoröst i tv-serier. Ungdomarna påverkas även av tv:s exploatering av yrken som skapar kändisar utan att till synes behöva särskilt förvärvade kvalifikationer i form av högskoleutbildning, exempelvis programledare i talkshows och olika ungdomsprogram.

I detta sammanhang ska dock poängteras att det för ungdomarnas egen del, när det gäller deras eget val av yrken, så ansågs inte status ha en avgörande betydelse. I stället var det egna intresset den viktigaste faktorn.

Uppfattningar om lärare

Elevernas uppfattningar om lärare kan sorteras in i två typer av uppfattningar: dels uppfattningar om vad de anser vara en bra lärare det vill säga vilka egenskaper en bra lärare helst ska besitta; och dels personliga uppfattningar om olika lärare de träffat på under sin skolgång, alltså personliga erfarenheter av lärare.

När det gäller den första typen av uppfattningar så framkommer det tydligt att de viktigaste egenskaperna för den idealiske läraren är att de är pedagogiska, det vill säga kan lära ut och organisera undervisningen på sådant vis att det gynnar elevernas lärande, samt att de har förmåga och även en vilja att lyssna på eleverna.

”Det viktiga med lärare är att de är pedagogiska, de flesta kan väldigt mycket men många är inte så pedagogiska. Att kunna lära ut är ju det viktigaste.” (NV-elever, Luleå)

Här framkommer också skillnader mellan gamla och unga lärare, en skillnad vars effekter inte ansågs vara enhetlig. Vissa menade att gamla lärare i princip med automatik är sämre än unga relativt nytexaminerade, eftersom de senare är mer entusiastiska, inte hunnit resignera och själva kan minnas hur det var att vara elev. Andra menade att äldre lärare skaffat sig mer livserfarenheter som ansågs vara en viktig egenskap för att lyckas som lärare.

Den andra typen av uppfattningar handlar mest om negativa erfarenheter av dåliga lärare, i vissa fall självupplevda händelser men i de flesta fall mer allmänna kommentarer av typen som anses mer eller mindre vedertagna.

”Vissa lärare är idioter och då tycker man ju att – lärare det vill jag aldrig bli!” (SP-elever)

Uppfattningar om läraryrket

I ungdomarnas uppfattningar om själva läraryrket speglas även här lönen betydelse för framtida rekrytering till yrket, dels beroende på yrkets villkor och dels beroende på utbildningens längd i relation till andra yrken som av eleverna anses mer välbetalda, exempelvis civilingenjör och civilekonom. De flesta uppfattningar eleverna yttrar har ett framtidsperspektiv och en förändringskaraktär. Det vill säga: för att trygga en framtida försörjning av arbetskraft bör läraryrkets villkor förändras. Dessa förändringar gäller förutom lönen även arbetsvillkor, exempelvis att minska antalet elever i klasserna för att därigenom minska den stora arbetsbörda som de allra flesta anser att lärare har.

Det ska vara bra miljö i skolan och just nu är det inte alls bra miljö. Stressnivån skulle kunna dämpas om det blev mindre klasser och fler lärare. (SP-elever)

En annan förändring som anses nödvändig är att vända de negativa signaler som sänds ut av skolan som arbetsplats genom medias rapportering av ”svensk skola i kris”. En vedertagen uppfattning är att denna rapportering är grovt överdriven och tillspetsad i jämförelse med deras egna upplevelser av skolan. Tvärtom har de i många avseenden ganska positiva uppfattningar om läraryrket, bara bristerna kunde åtgärdas.

”Jag tror faktiskt att det är ganska kul att vara lärare. Det borde ju egentligen vara ett ganska spännande yrke, tänk att få fostra en ny generation. (NV-elever)

Uppfattningar om lärarutbildningen

Elevernas uppfattningar om lärarutbildningen kännetecknas i första hand av att eleverna egentligen saknar kännedom om lärarutbildningen. De flesta synpunkter som framkommer handlar egentligen om situationen för lärarna när de börjar arbeta efter avslutad utbildning. I detta sammanhang avses främst synpunkter som går ut på att det behöver göras stora förändringar i lärarnas arbetssituation ute i kommunerna, exempelvis mindre klasstorlekar, för att kunna locka studerande till lärarutbildningen. Av liknande orsaker behöver lönen höjas, även om denna ståndpunkt inte framträder lika tydligt som en minskning av klassernas storlek.

”För att locka folk till lärarutbildningarna måste man visa att man satsar mer på skolan redan från början. Det måste ju vara jättejobbigt att man som lärare vill hjälpa barnet men kan inte på grund av för lite resurser.” (NV-elever)

En utbredd uppfattning är också att de själva knappast kan tänka sig att söka till lärarutbildningen, dock är det inte en helt igenom enhetlig uppfattning. Vissa elever, nästan alltid en enskild elev i intervjugruppen, säger i motsats till resten att de gärna skulle kunna tänka sig bli lärare, eller att de i princip inte har något emot att bli lärare, men i nästan samtliga fall förutsätts förändringar i lärarnas arbetsvillkor för att så skulle bli fallet.

I de fall det framkommer synpunkter på själva lärarutbildningen som företeelse grundar sig dessa synpunkter ofta på att eleverna har träffat någon lärarkandidat ute på praktik, eller verksamhetsförlagd utbildning som det numera heter. Nästan uteslutande handlar det mer om synpunkter av konstaterande karaktär, aldrig värderande synpunkter av själva innehållet i utbildningarna.

Yrkesverksamma lärare

Samtliga intervjuade säger sig trivas med lärarjobbet men pekar trots det på vissa brister i yrket. Exempel på en sådan brist är att introduktionen i samband med nyanställningen anses ha varit i högsta grad bristfällig, för att inte säga obefintlig. Svårigheter med disciplinen och den höga ljudnivån i klasserna är andra brister. Allvarligast är bristen på ekonomiska resurser i skolan vilket medför stora elevgrupper som i sin tur leder till en känsla av att inte räkna till.

”Man kan helt enkelt inte göra ett bra jobb, vilket gör mig frustrerad” (Kvinna, 26 år)

Några av de intervjuade pekar på bristerna i arbetsvillkoren, främst den fysiska arbetsmiljön, exempelvis att många lärare delar på samma arbetsrum och likaså dator. Dessa brister leder till att de tvingas utföra en stor del av arbetet hemma, men de känner sig ändå låsta till skolan av arbetstidsavtalet. Samtliga arbetar i arbetslag kring en elevgrupp och detta anses fungera bra, men någon påpekar att kontakten med ämneskollegor därigenom blir svag.

I princip är de nöjda med den lön de har, den ligger för samtliga något över medianlönen för nyexaminerade. I stort sett är de nöjda med sin lärarutbildning, ämneskunskaper anses tillräcklig för den undervisning som bedrivs. Pedagogiken nämns också i positiva ordalag. Det de anser sig sakna från lärarutbildningen är undervisning i metodik och ämnesdidaktik och framför allt saknas kunskaper i många av de konkreta arbetsuppgifter som hör till läraryrket men som ligger utanför själva kunskapsinhämtningen under lektionstid, exempelvis samtal med föräldrarna.

”Man är inte färdig när man tar examen, lärarrollen är något som man successivt växer in i.”
(Kvinna, 28 år)

Det som anses positivt med läraryrket och som de intervjuade tycker bör framhållas vid rekrytering är främst att yrket är varierande och omväxlande. Det finns en inre tillfredsställelse i arbetet när man känner att man lyckats med undervisningen och att man känner sig betydelsefull för eleverna.

”Elevkontakterna är ofta guldkornen i arbetet. Det känns jättebra när man lyckas med jobbet, att få eleverna att känna att de lär sig något” (Kvinna, 26 år)

Kontakten med kollegorna anses också viktig och betydelsefull. Det som måste åtgärdas för att göra läraryrket mer attraktivt är bristerna i den fysiska arbetsmiljön, upprustning av skolbyggnader. Lönen anses också vara ett viktigt instrument för rekrytering av ungdomar till lärarutbildningarna. Slutligen anser samtliga att massmedia beskriver en alltför negativ bild av skolan och menar att fler från skolans värld borde få komma till tals för att ge en mer korrekt bild av skolan och av läraryrket som egentligen är ett fantastiskt yrke.

Officerarers syn på läraryrket

Vid sammanställningen av intervjuerna med officerarna har informationen sorterats in i fem områden, status och framtidsyrken, uppfattningar om lärare, uppfattningar om läraryrket, uppfattningar om lärarutbildningen samt de intervjuades syn på framtiden för läraryrket. Dessa områden utgör underrubriker i redovisningen nedan.

Status och framtidsyrken

En av de mest avgörande faktorerna vid yrkesvalet anses vara det personliga intresset, att ha ett yrke man kan trivas. Kamrater och de omständigheter som råder vid yrkesvalet har också påverkan liksom familjetraditioner. Först något lägre prioriterat kommer lönefrågor och arbetsvillkor in som viktiga kriterier. Man tar den lön och de villkor som följer med det yrke man valt. För dessa officerare var dock föreställningen om låga lärarlöner avskräckande när de erbjöds yrkesväxling. Några avstod från att söka lärarutbildning på grund av den låga lönen, men för dem som påbörjat lärarutbildning anses lönen ha underordnad betydelse. Tryggheten, stabil arbetsmarknad och frihet i

yrket var för dessa mer avgörande faktorer än bara lönen. Dessutom betonar man att kontakten med ungdomar och den tillfredsställelse det ger att få arbeta med det man är intresserad av, varit viktiga faktorer.

De flesta nämner lönen som en viktig statusfaktor, men statusen kan även påverkas av yrkets anställningsvillkor. Vidare anses det finnas status i yrken som på olika sätt anses som svåruppnåeliga, som inte vem som helst kan bli. Beträffande svåruppnåeliga yrken avses inte bara yrken som kräver höga betyg och lång utbildningstid, utan även yrken som kräver exempelvis särskilt bra fysik och yrken som har en aura av äventyr och spänning.

"... nu är ju statusen kopplat till vad man får för förmåner, det är ju inte bara lönerna utan kanske mobiltelefoner, tjänstebilar, det är en massa sådana saker ..." (Man, 38 år)

"Om man säger att jag är jaktpilot eller atomfysiker då hoppar ju folk till, men om jag säger att jag är docent på universitetet så hoppar folk inte till." (Man 40 år)

När det gäller vilket yrke de helst skulle vilja utbilda sig till anger samtliga först och främst officersyrket. De anger även andra närliggande yrken som kräver högskoleutbildning och har med ledarskap eller utbildning att göra. Exempel på framtidsyrken anges främst så kallade bristyrken, det vill säga sådana yrken som har en god arbetsmarknad och goda prognoser avseende sysselsättning.

Uppfattningar om lärare

Avseende vilka egenskaper en god lärare bör besitta framhåller hela gruppen ämneskunskaper och sociala färdigheter. Läraren skall vara lyhörd mot sina elever, kunna se individerna men också vara en bra ledare för gruppen. Engagemang och allmänbildning är andra egenskaper som nämns. De sämsta egenskaper de träffat på hos lärare är sådana som varit oengagerade eller inte varit lämpliga till sin personlighet. Vad som anses vara lämplig personlighet för lärare är något komplext. Det är viktigt att man som lärare har god kontakt med eleverna och god människokänedom, men det är också viktigt att lärare ställer krav.

"På gymnasiet, upplevde jag en sådan historielärare, men å andra sidan kommer jag fortfarande ihåg det vi lärde oss då. Den principen var kanske lite mera hot och förhör som många använde och som många upplevde som tungt men det hon lärde ut det sitter kvar. Det kanske var nyttigt sätt att lära sig. Men så vill då jag inte vara i alla fall." (Man, 38 år)

Uppfattningar om läraryrket

De flesta nämner friheten i läraryrket som positivt men att det är hårda villkor, låg status och låg lön. Yrket betraktas som viktig och nödvändigt men har nedvärderats i massmedia. Lärarrollen har förändrats, både till det bättre med lärarlag och nya idéer, men också till det sämre med högre krav på uppfostrande inslag och svårare ekonomiska villkor.

"Det är väldigt mångfacetterat och svårt jobb och jag tror inte läraren uppfattas som en auktoritet eller en auktoritär ledare av barnen som tidigare." (Man 37 år)

Samtliga av de intervjuade ser ljus på läraryrket i framtiden. Det är viktigt med bra lärare både för barnen i skolan men också som drivkraft för en positiv

samhällsutveckling. Helhetsintrycket är att stat och kommun kommer att satsa mer på skolan och därigenom förbättra situationen. De pekar också på vikten av att lärarrollen förändras från att vara kunskapsförmedlare till en mer vägledande roll och att kunskap numera finns att hämta överallt och inte bara i skolan.

"Vi går från ett samhälle där produktion av varor har varit det allena saliggörande, med ett i vissa fall ganska lågt behov av utbildning till ett samhälle där vi ska producera tjänster och interaktioner mellan människor, där kompetens och duglighet är det som faller avgörandet. Då måste ju lärarna få större roll med att lära vårt kommande kunskapskapital, det vill säga barnen, både att utvecklas som människor och att få kunskap och kompetens så att vi kan driva samhället framåt. Vi kan ju inte konkurrera med låga löner i Sverige för enkla jobb, det har vi ju lärt oss nu med globaliseringen. Det ser vi ju då att alla 'låglönejobb' försvinner utomlands, vi behöver hög kompetens för att kunna lösa svårare jobb istället. Då ökar lärarnas roll." (Man, 40 år)

Uppfattningar om lärarutbildningen

Kunskaperna om lärarutbildningen är varierande, någon säger sig inte veta nästan något alls, och andra har klara uppfattningar om hur utbildningen är upplagd. De som påbörjat utbildning med inriktning mot läraryrket satsar just nu på ämnesstudier för att avsluta med den så kallad praktisk-pedagogiska utbildningen. Vissa har uppfattningen att utbildningen är hårt fokuserad på ämneskunskaper och endast ger begränsad kunskap och förmåga att hantera människor.

När det gäller de intervjuades åsikter om vad de anser vara viktigt i en lärarutbildning, det vill säga vad en lärarutbildning borde innehålla, för att på sikt få bra lärare är den utbredda uppfattningen att man bör lägga vikten på såväl ämneskunskaperna som den pedagogiska färdigheten. En annan framhåller att man måste ha någon form av urval för att undvika att olämpliga blir lärare.

Framtiden för läraryrket

Samtliga svar berör att skolan måste utvecklas med mer nytänkande och bättre löner. Båda dessa faktorer anses vara nära nog lika viktiga, någon säger till och med att lönen visserligen är viktig, men kommer i andra hand om bara arbetsmiljön och arbetsuppgifterna är stimulerande. Flera av svaren handlar om den fysiska miljön i skolan, trånga arbetsplatser och brist på lärardatorer. Även utvecklingsmöjligheterna som lärare måste förbättras, möjligheter till kompetensutveckling och karriär inom yrket tas som exempel. Flera påpekar att skolan har sämre utbildningsmiljö än den man har upplevt inom försvaret och menar att det är viktigt att förbättra dessa delar.

"... en stor kampanj där man måste påverka den massmediala bilden av skolan., men man måste också påverka de rent fysiska faktorerna i skolan. Jag tänker på antal elever, fysiska miljön, löner och vad jag anser som viktigt, personlig utveckling som en kurva för utveckling inom yrket. Kurser, både karriärmässigt och utbildningsmässigt " (Man, 40 år)

När de intervjuade ombeds säga vad de anser att man bör lägga tyngdpunkten i en framtida marknadsföringskampanj för att locka studerande till lärarutbildningarna så framhålls arbetstiderna, loven, friheten och att få arbeta med unga människor. Ett yrke anses ge en inre tillfredsställelse när man lyckas och man kan känna sig "*behövd*". Vissa missuppfattningar, framför som det framställs i media, om yrket kan behöva tillrättaläggas. En uttrycker det så här:

"På kort sikt att man har ledigheter, sommarlov, jullov och påsklov. Många förväntar sig att det har försvunnit för lärare, det har ju varit mycket ståhej i pressen, närvaroplikt på skolan, sommarlovet är förkortat men det är trots allt 8 veckor och det är sportlov och jullov och påsklov. (...) Det är en frihet. Du kan vara med dina barn på ett helt annat sätt jämfört med en som har industrisemester." (Man, 37 år)

Vikten av att vända den negativa bilden av skolan i massmedia framhålls också, liksom att arbetet är ansträngande: *"det händer mycket, tempot är högt, men herregud man lever ju!"* (Man, 38 år)

Diskussion

Resultatdiskussion

Syftet med studien som behandlas i denna rapport var för det första att undersöka presumtiva lärarstuderandes, främst gymnasieungdomar i de studieförberedande programmen, uppfattningar om läraryrket och finna faktorer till varför dessa söker till lärarutbildningarna respektive inte söker till lärarutbildningen. Ett ytterligare syfte var även att undersöka de presumtiva lärarstuderandes uppfattningar om vilka attityder det är som styr yrkesvalet.

Yrkesvalet och status

Beträffande faktorer som avses påverka valet av yrke framgår tydligt att en viktig faktor är vilken lön yrket har, men nästan lika viktigt anses yrkes arbetsvillkor vara. Dessa faktorer tycks också vara könsrelaterade, på så vis att det är signifikanta differenser mellan könen i båda dessa svar, se tabell 2 i resultatavsnittet. Det är i första hand kvinnorna som svarat att arbetsvillkoren är viktiga och i första hand männen som angett lönen som den viktigaste faktorn. Skillnaden mellan könen är dock störst avseende hur de skattat ett yrkes arbetsvillkor.

Noterbart är att status inte alls har skattats särskilt högt, se tabell 2, det är faktiskt den faktorn som anses minst viktig av de exempel som angetts. Även denna faktor tycks vara könsrelaterad, det är en mycket stor differens mellan könen, en säkerställd statistisk differens på mer än 99 %. Männen anser den något viktigare än vad kvinnorna gör, trots den stora könsskillnaden anses faktor inte särskild viktig även av männen, en inbördes rangordning ger vid hand att den anses vara den minst viktiga faktorn.

När det gäller vad som påverkar ett yrkes status framgår det tydligt att gymnasieelevernas anser att lönen är den mest pådrivande faktorn. Det framgår av såväl enkät- som intervju svaren. Enligt enkät svaren är det mycket entydigt att lönen är den i särklass viktigaste faktorn, se staplarna i figur 1, i vilken stapeln som visar lönen är högre än de övriga tillsammans. I intervjuerna fick dock inte lönen lika stor plats, det framkom att även andra faktorer var viktiga, exempelvis exploateringen i media där vissa yrken framhålls som glorianterande.

När det däremot gäller vilka yrken som kan anses vara framtidsyrken så visade gymnasiestudenterna på ett praktiskt förhållningssätt, så till vida att de yrken som i media rapporteras som bristyrken också betraktades som framtidsyrken, eftersom det sannolikt kommer att vara relativt enkelt att erhålla anställning inom dessa yrken. Helt enkelt att arbetsmarknadssituationen för dessa yrken är gynnsam ur potentiella arbetstagares synpunkt. Tydligt är även att ungdomarna framhåller vikten av studier framtidsyrken. De bristyrken som framkom i ungdomarnas svar var framför allt läkare, lärare och andra vårdyrken, men även andra mindre kända bristyrken som polis och officer.

En motsägelse till vad som sägs i stycket ovan är det faktum att ungdomarna anser IT-branschen som den bästa framtidsbranschen, trots den i dagsläget ganska dåliga arbetsmarknaden. Vidare säger ju ungdomarna att det visserligen är en framtidsbransch, men trots detta är det inte särskilt många som själva helst av allt skulle vilja arbeta inom den branschen. Det borde ju rimligen tyda på att valet av IT-yrken som framtidsyrken inte har grundats på ett eget brinnande intresse för branschen, snarare kan det tolkas som att den framtida arbetsmarknaden anses som gynnsam, trots den i dagsläget relativt dåliga situationen.

Läraryrket

Beträffande ungdomarnas attityder till läraryrket framkommer en negativ bild. Det mest markanta som framträder är att ungdomarna mycket entydigt anser att lönen för lärare är för låg, det framkommer av enkäten såväl som av intervjuerna. Däremot visar det sig under intervjuerna att de inte riktigt vet vilken lön lärare egentligen har, beaktat i siffror, mer än att de vet att den är för låg. Någon närmare precisering av vilken lönenivå en lärare bör ligga på kan de sällan ange, mer än att den ska höjas från nuvarande läge.

Vidare framgår det av svaren att lärare har låg status och att arbetsvillkoren inte är särskilt bra. Det framgår också tydligt att ungdomarna har tagit del av medias rapportering av skolan som ett krisområde. En rapportering de egentligen tar avstånd från eftersom de anser den vara grovt överdriven. Icke desto mindre visar de mycket tydligt att de tagit intryck av den, exempelvis när det gäller deras insikt i att lärare har för låga löner.

När det gäller elevernas svar på frågorna om deras erfarenheter från sin skoltid så finns en dragning åt att de anser det ha varit bättre förr. Kanske inte så mycket att lärarna var bättre förr, även om en del skriver det i enkäterna, men framför allt att de anser att hela skolsituationen var bättre, skolmiljön och i synnerhet att arbetstempot var behagligare. Det var mycket tydligt att de flesta elever, framför allt i de studieförberedande programmen, upplevde den aktuella dagssituationen som stressad, med många prov och högt tempo.

Beträffande lärare de träffat och vad som kan anses vara bra respektive dåliga lärare är det många som vill framhålla någon särskild lärare, det kan vara någon de haft tidigare eller någon de har just nu. I de flesta fall är det särskilt bra lärare de vill framhålla, visserligen lyfts även dåliga lärare fram, men det positiva överväger. Den absolut viktigaste egenskapen en bra lärare bör besitta är enligt ungdomarna att de är engagerade och att de bryr sig om sina elever. De sämsta lärarna anses vara de som är orättvisa och elaka, även oengagerade anses som dåligt.

I figur 3 framgår att tre gånger så många gymnasieungdomar anser att engagemang hos en lärare är en viktig egenskap jämfört med att vara demokratisk. Detta är något anmärkningsvärt då engagemang ju också innefattar tillsägelser och tillrättavisningar som kan inskränka på elevens upplevda rättigheter.

Noterbart är att frågan huruvida lärarna är kunniga eller inte i det som har med själva lärandeprocessen kommer längre ner i rangordning i jämförelse med förmågan att skapa sociala relationer. Framför allt anses ämneskunnskap hamna långt ner på skalan avseende de viktigaste egenskaperna, likaså anses brist på ämneskunnskap vara betydligt mindre allvarligt än brister i de sociala förmågorna. Detta trots att det är gymnasieelever i den sista årskursen som har svarat, och främst då från de studieförberedande programmen.

Avseende huruvida ungdomarna själva kan tänka sig att i framtiden utbilda sig till lärare är svaren negativa. Enkätsvaren visar entydigt att de inte avser att bli lärare i framtiden. Faktum är att det är ännu mer entydigt att de inte tänker söka till lärarutbildning än att de inte tänker arbeta som lärare, se tabell 3, påstående e och f. Tolkningar till denna skillnad kan vara att de inte vill utbilda sig till lärare men kan möjligen kan tänka sig att vikariera eller arbeta som obehörig lärare, en annan tolkning kan vara att de ger en öppning upp för att i framtiden utbilda sig till lärare men inte just nu.

Intervjusvaren ger också en negativ bild avseende huruvida ungdomarna kan tänka sig att bli lärare. Dock framkommer i intervjuerna mer försonande drag när de börjar diskutera med varandra. De menar ofta att läraryrket ju egentligen är yrke som har förutsättningar för att vara ett mycket bra yrke, men i princip samtliga säger också att för att det ska kunna bli en realitet krävs ökade ekonomiska anslag till skolan.

Detta med att läraryrket egentligen har förutsättningar att vara ett bra yrke påpekas av de utexaminerade lärarna. De anser att yrket är stimulerande och omväxlande och mötet med eleverna ger en inre tillfredsställelse.

Reliabilitet och validitet

Beträffande föreliggande studies reliabilitet och validitet finns ett antal kritiska punkter att diskutera. Eftersom det ingår en enkätundersökning är det eventuella bortfallet en intressant fråga. Det vill säga hur många har ej besvarat enkäten och vad skulle det inneburi för den totala svarsbilden om dessa personer också besvarat enkäten? Andra frågor av vikt som diskuteras nedan är själva uppläggnings av undersökningen med tyngdpunkt på de metoder som använts.

Bortfallet

Totalt har 130 personer av 657 ej besvarat enkäten, vilket betyder ett bortfall motsvarande knappt 20 %. Ett bortfall på mindre än 25 % anses oftast som acceptabelt (bl. a Ekholm & Lander, 1993; Fink & Kosekoff, 1985; Trost, 2001).

Tabell 5. Sammanställning över den relativa svarsfrekvensen uppdelat i kön och gymnasieprogram.

Program	Kvinnor		Män		Totalt		%
	Svar	Alla	Svar	Alla	Svar	Alla	
NV	92	102	91	100	183	202	90
SP	148	188	66	84	214	272	79
BF	39	44	15	20	54	64	84
HP	11	20	21	28	32	48	80
OV	35	40	9	15	44	55	67
Summa	325	414	202	247	527	657	20

Enligt Fink och Kosekoff (1985) är det viktiga i bortfallsanalyser inte med nödvändighet hur stort bortfallet utan mer hur bortfallet ser ut. Är det ett systematiskt bortfall så till vida att en eller flera grupper i högre utsträckning har fallit bort än andra grupper? Sammanställningen i tabell 5 visar andelen besvarade enkäter uppdelat i kön och gymnasieprogram.

Enligt tabellen framgår att den könsvisa skillnaden avseende bortfall är marginell, bortfallsfrekvens för kvinnor är 21 % och för män 18 %. Däremot är skillnaderna i bortfallsfrekvens större om man jämför gymnasieprogrammen med varandra. Störst svarsfrekvens (minst bortfall) har Naturvetarprogrammet med en svarsfrekvens på 90 %, därefter följer Barn och Fritid, Handels och Samhällsprogrammet tämligen tätt, och sist kommer omvårdnad med 67 % svarsfrekvens. Totalt är alltså bortfallet knappt 20 %, men för respektive program är bortfallen från 10 % till 33 %.

Det betyder med andra ord att fyra av de fem programmen har ett bortfall som högst på 21 %. Det kan rimligen ses som mindre allvarligt i sammanhanget att det är omvårdnadsprogrammet som har lägst svarsfrekvens eftersom den gruppen var relativt liten redan från början och de presumtiva lärarstuderande knappast kommer från detta program i första hand. Mer allvarligt hade varit om de största grupperna, natur och samhälls, hade lidit av ett stort bortfall. Det var ju också från studerande i dessa program vi i första hand vill ha svar från. Vid jämförelse mellan de båda studieförberedande programmen framgår att NV-programmet har högre svarsfrekvens än Samhällsprogrammet. En orsak till det relativt stora bortfallet av samhällselever kan vara att enkäten delades ut i en ”provtyngd” period, vilket framgår av många kommentarer i enkäterna från just samhällselever.

Uppläggningsen av undersökningen

De metoder som har ingått i studien är enkäter och intervjuer. De senare har utförts del i form av gruppintervjuer, med gymnasiestudenterna och dels individuella, med de befintliga tämligen nyanställda lärarna och officerarna på väg att utbilda sig till lärare. Eftersom studien i första hand syftade till att undersöka attityderna till läraryrket hos gymnasieelever så utgör också den gruppen störst andel av de tillfrågade. Det är alltså frågorna till dessa ungdomar som utgör huvudstudien. Intervjuerna med de övriga syftar till att dels få del av erfarenheter från yrkesverksamma sedan några år och dels från presumtiva lärare som sysslat med annan yrkesverksamhet. Dessa ska mer ses som ett komplement huvudstudien.

Beträffande de undersökningsmetoder som användes i studien kan man naturligtvis ställa sig frågan om det inte är bättre att intervjua en och en istället för, som i detta fall med gymnasieungdomarna, intervjua gruppvis. Skälen till att valet föll på gruppintervjuer var dels tidsaspekten, men även att ge ungdomarna möjlighet att under intervjuerna kunna diskutera med varandra och på så vis få mer levande intervjuer. Det som avhandlades under intervjuerna var ju inte på något vis känsligt för individernas integritet.

För att förebygga att enkäten skulle gå att någorlunda enkelt kunna besvara delades den först ut till en gymnasieklass som inte ingår i undersökningen, därefter korrigerades enkäten för att sedan delas ut till de i studien ingående personerna. Det finns inte några som helst tecken på att den slutliga enkäten inte ska ha gått att besvara på det sätt som det var tänkt. Visserligen finns på vissa frågor interna bortfall, men det finns knappt något svar som för tankarna till att den svarande har missuppfattat frågan. Därmed kan nog de ingående metoderna betraktas som lämpliga för att upprätthålla såväl reliabilitet som validitet i föreliggande studie.

Konklusioner

De bilder som framträder av undersökningen är att skolan anses ha halkat efter övriga verksamheter främst avseende den fysiska arbetsmiljön, med dåliga skollokaler, dåliga lärararbetsplatser som måste delas med ibland upp till tre till fyra kollegor, ett fåtal datorer som också måste delas med kollegor. Skolans dåliga utvecklingsmöjligheter påpekas av främst de intervjuade militärerna. Samtliga grupper tar också upp att massmedia målar en alltför svart bild av skolan, visserligen är det inte bra i skolan men det är inte så katastrofalt som massmedia vill framhålla.

Beträffande reklamsatsningar för att rekrytera lärare menar de flesta att man bör framhålla de positiva sidorna med läraryrket, för att försöka överbrygga medias negativa rapportering. Det positiva med läraryrket är mötet med eleverna samt kontakten med kollegorna. Framför allt mötet med eleverna framhålls som positivt, att vara med och spela en betydande roll i uppfostran av en ny generation av människor är mycket privilegierat.

Avslutningsvis framgår det tydligt att läraryrket anses vara ett mycket viktigt yrke och läraren får stor plats i svaren. Bland gymnasiestudenterna är vanliga kommentarer att lärare som personer ofta spelat en viktig roll under deras skoltid.

Referenser

Skolverket (2001). *Attityder till skolan 2000*. Skolverkets rapport 197.

ESO (2000). *Med många mått mätt – en ESO rapport om internationell benchmarking av Sverige*. Finansdepartementet 2000:23.

Fink, A., & Kosekoff, J. (1985). *How to conduct surveys. A step-by-step guide*. Beverly Hills: Sage publications.

Ekholm, M., & Lander R. (1993). *Utvärderingspraktikan. Att utvärdera skolans verksamhet*. Stockholm: Libers förlag.

Jangdal, S. (2001). *Uppdragsspecifikation*, Filosofiska Fakultetsnämnden, Luleå tekniska universitet.

Sifo (1998). *Viktigaste valfrågorna*. <http://www.opinion.sifo.se/html/publicerade/1998.htm>

Sifo (2002). *Valets tio viktigaste frågor för gymnasieungdomar*. http://www.opinion.sifo.se/html/publicerade/2002/pdf/gymnasie_rapport.pdf

Trost, J. (2001). *Enkätboken, andra upplagan*. Lund: Studentlitteratur.

Utbildningsdepartementet (1980). *Läroplan för grundskolan, lgr 80*. Stockholm: Sveriges Riksdag.

Utbildningsdepartementet (1994). *Läroplan för det obligatoriska skolväsendet, lpo 94*. Stockholm: Sveriges Riksdag.

10. Jag anser att lärarna i förhållande till andra jämförbara yrken har för låg status.

Avvisar helt Instämmer helt

11. Jag skulle kunna tänka mig att i framtiden arbeta som lärare.

Avvisar helt Instämmer helt

12. Lärarutbildning är en högskoleutbildning som jag har funderat på att söka till efter gymnasiet.

Avvisar helt Instämmer helt

13. Lärares arbetsvillkor är i stort sett bra anser jag.

Avvisar helt Instämmer helt

Övriga frågor

14. Beskriv några **positiva** erfarenheter du har om lärare

.....
.....
.....
.....

15. Beskriv några **negativa** erfarenheter du har om lärare.

.....
.....
.....
.....

16. Beskriv några **positiva** erfarenheter du har från din tidigare och nuvarande skolgång.

.....
.....
.....
.....

17. Beskriv några **negativa** erfarenheter du har från din tidigare och nuvarande skolgång.

.....
.....
.....
.....

18. Är det något du vill tillägga som inte framkommit ovan?

.....
.....
.....
.....

TACK FÖR DIN MEDVERKAN

Frågemall till gruppintervjuerna med gymnasieungdomarna

1. Vilka faktorer styr yrkesvalet?
 - Kompisar
 - Status
 - Lön
 - Andra faktorer
2. Vilka yrken är framtidsyrken?
3. Vet du vad du vill bli?
4. Vilka attityder finns om läraryrket?
5. Kan du tänka dig att bli lärare?
 - Varför?
6. Vilka erfarenheter har du beträffande läraryrket?
 - Positiva
 - Negativa
7. Vad tror du det innebär att vara lärare?

